

Hakemli Makale / Refereed Article

Geliş Tarihi / *Received*: 28.05.2017 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 06.06.2017

Geçmişten Günümüze İran Zerdüştilerinde Defin Şekilleri*

M. Emin SULAR**

Öz

Zerdüştilik uzun tarihî geçmişe sahip bir dindir. Bu dinin kurucusu, mensupları tarafından peygamber olarak kabul edilen Zerdüş'tür. Günümüzde Zerdüştiler, İran'da azalma trendinde olan nüfuslarıyla azınlık statüsünde yaşamaktadırlar. Bu çalışmada İran Zerdüştilerinde geçmişten günümüze uygulanan farklı defin şekilleri incelenmiştir. Bunların en bilineni Zerdüştilerin *dahme*, (دخمه) batılıların *tower of silence* dediği yöntemdir. Bu yöntemde cesetler, akbabaların gelip yemesi için *dahme* denilen yapılara bırakılırdı. Yakın dönemde çeşitli sebeplerden dolayı Zerdüştiler bunu terk etmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde artık ölülerini gömmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Zerdüştilik, Zerdüş, Defin, Dahme*

Burial Forms in Iranian Zoroastrians From Part to Present

Abstract

Zoroastrianism is a religion with a long historical background. The founder of this religion is Zoroaster who is regarded as prophet by his members. Nowadays, Zoroastrians live in a minority status with a tendency of population decrease in Iran. In this study, the different forms of burials applied by Iran Zoroastrians are examined. The most familiar of these is the method that Zoroastrians calls as *dakhma*, westerners calls as *tower of silence*. In this method, the corpses were left for the vultures to come and eat in places where called as *dahme*. Because of various reasons in the recent period, Zoroastrians have had to abandon this method. Nowadays they are burying their dead.

Key Words: *Zoroastrianism, Zoroaster, Burial, Dakhma*

** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Öğrencisi,
me.sular@alparslan.edu.tr

Giriş

Zerdüştilik, dört bin yıla yakın tarihî geçmişi olan kendine özgü kadim bir dindir. Ortaya çıkmasından itibaren iletişimle bulunduğu din ve kültürleri hem etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Ayrıca tarihi süreçte Tanrı ve Peygamber adına nispetle *Mazdayesnî*, *Zerdüştilik* ve *Zoroastrianism*, Fars kökenli olmayı ifade eden *Parsîlik* gibi çeşitli şekillerde isimlendirilmiştir. İslâmî kaynaklara ise *Mecûsîlik*¹ olarak geçmiştir.

Günümüzde Zerdüştiler, dinlerini genelde *Din-i Zertoştî* olarak isimlendirirler. Bunun yanısıra yaygın olmasa da bazen *Din-i Mazdayesnî* ve *Din-i Behdinân Dini* gibi başka isimler de kullanırlar.² Makalede bu dini ifade etmek üzere onların yaygın tercihi olan ilk isim kullanılacaktır. Fakat burada, Farsçadaki *Zertoştî* şeklindeki yazımı yerine Türkçedeki *Zerdüşti* şeklindeki kullanımı tercih edilecektir.

Bu dinin kurucusu, mensupları tarafından peygamber kabul edilen Zerdüş'tür. Zerdüş'tün nerede, nasıl yaşadığı konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. Bu noktada iki temel görüş söz konusudur. Bu görüşlerden ilki, Pehlevî dinî edebiyatında verilen bilgilere dayanırken diğeri, *Avesta* metinlerinin tahlili ve tarihî delillere dayanmaktadır.

Pehlevî dini edebiyatına dayanan görüşe göre, Zerdüş M.Ö. 5 ve 6. yüzyılları arasında³ Azerbaycan'da yaşamıştır.⁴ Bu kaynaklarda Zerdüş'tün hayatı konusunda birçok mitolojik bilgi de yer almaktadır.⁵ *Avesta* metinleri ve tarihî delillere dayananlara göre ise Zerdüş, Sasani dönemde oluşturulan metinlerde belirtilen tarihten çok önce Batı İran'da değil, İran'ın kuzeydoğusunda yaşamıştır.⁶ Bu araştırmacıardan biri olan Mary Boyce'a göre, Zerdüş, Merkez Asya'da M.Ö. 1400 ile 1000'li yıllar arasında yaşamıştır.⁷ Bu rakamı, M. Ö. 2000

¹ Kur'an'da bu inançtan bir yerde bahsedilmiştir: “Gerçek şu ki, iman edenler, Yahudiliği benimseyenler, Sabîiler, Hristiyanlar, Mecûsiler ve şirke sapanların her biri hakkındaki hükmünü Allah kıyamet günü verecektir. Şüphesiz Allah her şeye tanıktır.” Hac, 22/17.

² Bu isimlerin anlamı için bkz. Menûçehr Menûçehrpûr, *Bidânîm û Serbilund Başîm*, IV. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1390/2011, ss. 52-53.

³ Jale Amûzgâr ve Ahmet Tefzilî, *Usture-i Zindigi-yi Zerdüşti*, Çâp-ı Behmen, Tahran 1370/1991, ss. 14-16.

⁴ Jale Amûzgâr ve Ahmet Tefzilî, *Usture-i Zindigi-yi Zerdüşti*, s. 21.

⁵ Celaleddin Âştîyânî, *Zertoşt*, VIII. Baskı, Şirket-i Sihâm-ı İntişâr, Tahran 1381/2002, ss. 57-58.

⁶ Âştîyânî, *Zertoşt*, s. 60.

⁷ Mary Boyce, *A History of Zoroastrianism*, I. Baskı, Leiden 1975, s. 190.

yılına kadar götüren araştırmacılar vardır.⁸ Güncel Zerdüşti kaynaklarında, Zerdüş'tün M. Ö. 1768 yılında doğduğu geçmektedir.⁹

Günümüzde Zerdüştiler İran'da 14-16 bin arası değişen nüfuslarıyla İran İslâm Cumhuriyeti Anayasa'sının 13. maddesine¹⁰ göre kendilerine verilen dinî azınlık statüsünde yaşamlarını sürdürmektedirler.¹¹ Dinî azınlık statülerinden dolayı dinî törenlerini özgürce yapar, evlilik, miras ve eğitim gibi işlerini kendi yasalarına göre yürütürler. Kamusal alanda da diğer İranlı vatandaşlar ile aynı hak ve görevlere sahiptirler. Askere gider ve vergi verirler. Zerdüşti kadınlar, devletin belirlediği kıyafet şekline göre giyinirler.

Makalenin konusu, İran'daki Zerdüştilerin günümüzdeki defin şeklini incelemektir. Konun daha iyi anlaşılması için ilk olarak onların tarihte uyguladığı bazı defin şekilleri hakkında bilgi verilecektir. Makalede ölüden sonra yapılan törenlere değinilmeyecektir.

Makale yazarı, İran Zerdüştileri üzerine alan çalışması yürütmüştür. Burada dahme ve mezarlık alanlarına gidilerek gözlemler yapılmıştır. Bunun dışında Zerdüştilerin ölü gömme törenlerine iştirak edilmiştir. Böylece yazılı kaynaklarda konu hakkında verilen bilgilerin nasıl pratize edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan gözlemler, fotoğraf ve video olarak kaydedilmiştir. Bunun dışında yetkili kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Bundan dolayı makaledeki veriler gözlem, görüşme ve doküman analizi yöntemleri ile elde edilmiştir. Doküman seçiminde Farsça ve özellikle Zerdüştiler tarafından oluşturulan yazılı kaynaklar tercih edilmiştir.

A- Geçmişte Uygulanan Bazı Defin Şekilleri

Konuya geçmeden önce, Zerdüşti gelenekte insanın yapısını oluşturan unsurların, ölümün neyi ifade ettiği ve nasıl gerçekleştiğinin bilinmesinde fayda vardır. Buna göre insanın, *beden*, *can*, *ruh* ve *fraveher* denilen dört unsurdan oluştuğu kabul edilmiştir. Bunların ilk ikisi, geçicidir ölümlle birlikte yok olur.

⁸ Araştırmacıların verdikleri diğer tarihler için bkz. Âştîyânî, *Zertoşt*, ss. 82-116; Amûzgâr ve Ahmet Tefzîlî, *Usture-i Zindîgi-yi Zerdüşti*, ss. 19-20.

⁹ Erdeşîr Hurşîdyan, *Pâsoh bî Porseşhâ-yı Din-i Zertoştîyân*, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1387/2008, s. 15.

¹⁰ "Yalnızca İranlı Zerdüştiler, Yahudiler ve Hıristiyanlar dinî azınlık olarak tanınmıştır. Bunlar bu kanun çerçevesinde dinî törenlerini özgürce, kişisel işlerini (evlilik ve miras) ve dinî eğitimlerini kendi yasalarına göre yaparlar."

¹¹ En fazla Zerdüşti nüfus oranı *Parsî* olarak bilindikleri Hindistan'dır. Burada 70 bin civarında Parsî olduğu belirtilmektedir. Bunun dışında sayıları kesin olarak bilinmese de Batı ülkelerinde çok sayıda Zerdüşti bulunmaktadır. Günümüzde dünyada toplamda Zerdüşti nüfusun 125-150 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. Baki Adam, "vd.", *Dinler Tarihi*, I. Baskı, Grafik Yay., Ankara 2015, ss. 265-266.

Ruh ve fraveher ise saygı gösterilmesi gereken ebedî unsurlardır.¹² Avestaî Dil'de *tanvu* olarak geçen bedene, dünya hayatında ruhun ikametgâhı olması itibariyle iyi bakılmalıdır. Ama beden, can özelliğini kaybedip, ruh ondan ayrıldıktan sonra değerini kaybeder ve zararlı bir unsura dönüşür. Bu noktada cesedin çevreyi kirletmemesine dikkat edilmelidir. Can, bedene hareket özelliğini kazandırır. Canın bedenden ayrılmasıyla ölüm gerçekleşir.¹³ Fraveher ise Tanrı nurundan bir zerredir ve insana verilen emanettir. Bunun insanda bulunması ruha dünya hayatında doğru yolu seçmesi konusunda rehberlik etmektir, ölüm gerçekleştiğinde ise kaynağına geri döner. Fraveher hiçbir zaman kirlenmez, daima ışık saçarak, ruha doğru yolu gösterir.¹⁴ Bu noktada fraveherin, İslâm dinindeki fitrat denilen olguya karşılık geldiği söylenebilir. Ölümle beden yok olurken, ruhun manevi âlemdeki varlığı devam eder.¹⁵ Bu noktada ölüm ruh için yokluk değil manevi alemde yeni bir başlangıcı ifade etmektedir.

Hiçbir toplum kendi üyelerinden biri öldüğünde cesedini ortada bırakmamıştır. Onun için özel törenler düzenlemiş ve defin yöntemi uygulamıştır. Her toplum, inanç sistemi ve hayatı değerlendirme şekline göre ölüleri için farklı defin yöntemi belirlemiştir. Gömme, yakılma, vahşi hayvanlara yedirme ve suya bırakma bunlardan bazısıdır. Bu noktada defin şekli, insanın ölümü anlamlandırma tarzının yansımasıdır ve bir toplumun dinî inancı, karakteri hakkında bilgi veren önemli bir göstergedir.

Zerdüştilikte ölü defni denilince akla ilk gelen, yakın döneme kadar uyguladıkları cesedin *dahme* denilen yapılara konularak akbabalara yedirilmesi uygulaması akla gelmektedir. Fakat yapılan arkeolojik çalışmalarda ulaşılan bulgulardan ve yazılı kaynaklardan İran coğrafyasında tarihte birçok farklı defin yönteminin kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu yöntemlerden en eski olanlarından biri, dağların taşlık yamaçlarında küçük çapta deliklerin yapılması, cesetlerden kalan kemiklerin bu deliklere konulmasıdır. Bu yöntemle dair en iyi örnekler, İran'ın Larican şehrindeki Karvan dağında bulunmaktadır. Kafir mağarası anlamına gelen *Ğar-ı Kafir* denilen bu mezarların, Med dönemi (M.Ö.727-549) *muğ* denilen din adamı sınıfına ait olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶ Muğlar, Med Devleti zamanında

¹² Nesim Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, Neşr-i Semîra, I. Baskı, Neşr-i Semira, Tahran 1384/2005, s. 56.

¹³ Nîknâm, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, s. 79.

¹⁴ Şehzâdî, *Mecmû'a-ı Sohenrânîhâ-yı Mûbed-i Mûbedân Rustem Şehzâdî*, s. 98; Erdeşîr Behî, *Namaz der Din-i Zertoştî*, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1391/2012, s. 21, 1. dipnot; Hurşîdyan, *Cihanbîni-yi Eşû Zertoşt*, s. 134.

¹⁵ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 57; Hurşîdyan, *Cihanbîni-yi Eşû Zertoşt*, s. 134; Şehzâdî, *Mecmû'a-ı Sohenrânîhâ-yı Mûbed-i Mûbedân Rustem Şehzâdî*, s. 91.

¹⁶ Nesim Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 62.

din işleriyle uğraşan ruhban sınıfıdır.¹⁷ Herodotos, Med Devleti'nin altı kabileden oluştuğunu, bunlardan birinin muğlar olduğunu belirtir.¹⁸

Her ne kadar Zerdüştilik, Med devletinin resmi dini olmasa da büyük ihtimalle muğ denilen din adamı sınıfının tabii olduğu ve halka anlattığı din Zerdüştilik idi. Bunun delillerinden biri, Irak'ın Süleymaniye şehrinde Medlere ait olduğu tahmin edilen Kızkapan Mezarlığın'daki taşların üzerinde, Med dönemi kıyafetlerini giymiş, ateşin karşısında ağzını *penâm*¹⁹ denilen örtü ile kapatarak duran bir muğun rölyefidir.²⁰ Muğların ölüleri için böyle bir defin şekli uygulamaları da Zerdüşti geleneğinde tabii kabul edilen ölü cesedinin, tabiatın dört kutsal unsuru olan toprak, su, hava ve ateşi kirletmemesi gerektiği inancından kaynaklanmış olmalıdır. Bu çeşit defin şekli sonradan değineceğimiz üzere Medlerden sonra Partlar (M.Ö. 247-M.S 224) döneminde de uygulanmıştır.

Dönemi bilinmese de İran'da uygulanan diğer defin şekli, cesedin bir tabut içerisinde yer altındaki mahzene konulmasıdır. Ceset, çürüyünce geriye kalan kemikler tabuttan çıkarılır ya bir çukura veya başka bir platforma nakledilirdi. Şuşter şehrinin Gululuk denilen bölgesinde yapılan kazılarda bu çeşit mezar kalıntılarına rastlanmıştır.²¹

Farklı tarihî dönemlere ait olduğu tahmin edilen diğer bir defin şeklinde, ölüden kalan kemiklerin küp şeklinde oyulmuş taş mezarlara konulmasıdır.²² Defin şekillerindeki kemiklerin saklanması ve onlara özel önem verilmesi Zerdüşti geleneğindeki âhîrzaman inancı ile ilişkili olmalıdır. Çünkü Zerdüşti geleneğe göre yeniden diriliş gününde, insan beden ve ruh olarak yeniden diriltilecektir.²³ Bu günde insanın yaratılması için kemiklere ihtiyaç olacaktır.

İran devlet geleneğinin başlangıcı olan ve Zerdüştiliği devlet dini kabul eden Ahamenişler/Persler (M.Ö. 550-330) döneminde farklı defin şekillerine rastlamaktayız. Bunlardan ilki, taştan bir anıt mezarın yapılması ve cesedin buraya konulmasıdır. Bunun örneği, Ahamenişlerin kurucusu II. Koruş (M.Ö. 558-530), için yapılan anıt mezardır. II. Koruş, Saka Massagetlere (İskitlere) karşı savaş sırasında öldürülmüştü.²⁴ II. Koruş'un cesedi Fars eyaletindeki Pasagard'a

¹⁷ Mazdapûr, *Zertoştîyân*, s. 33.

¹⁸ Herodotos, *Herodotos Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2013, s. 59.

¹⁹ Zerdüşti dininde, kutsal ateşe yaklaşan din adamları onu kirletmemek için ağızlarını *penâm* denilen bir örtüyle kapatırlar.

²⁰ Behrâm Fraveşi, *Cihân-ı Fraverî*, III. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1388/2009, ss. 126.

²¹ Nesim Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, ss. 68- 69.

²² Nesim Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 72

²³ Mihrdâd Kaderdân, *Costarî der Âyîn-i Zertoşt*, s. 93

²⁴ Herodotos, *Herodotos Tarihi*, s. 114.

getirildi. Burada kendisi için taştan anıt mezar yapıldı, cesedi buraya konuldu. Bu anıt mezar, günümüze sağlam ulaşmıştır.²⁵

II. Korûş'tan sonraki Ahameniş padişahları, Nakş-ı Rستم denilen yerdeki dik, taşlık yamaçta kendileri için dört mezar odası yaptırdılar. Yerden bayağı yüksekte bulunan bu muazzam mezarlar, haçı andıran mimariyle taşların oyulmasından yapılmıştır. Haçın ortasında, mezar odası yer alır. Yaklaşık iki bin beş yüz yıllık geçmişe sahip bu yapılar, varlıklarını çok iyi koruyarak günümüze ulaşmıştır.

Ahemenişlerden sonra İran'da yaklaşık beş yüz yıl hâkimiyet süren Partlar döneminde, Medlerde olduğu gibi dağlarda taşlık alanlar oyulmuş ve cesetten kalan kemikler bu oyuklara konulmuştur. Bu oyuklara, kemiklerin yeri anlamına gelen *ustudân* denilirdi. Ustudânlar, bir cesedin bütün halde sığamayacağı kadar küçüktü. İran'ın Hersin nahiyesindeki İshakvend Köyün'de bu dönemden kalma ustudânlar bulunmaktadır. Partlar döneminde uygulanan diğer bir defin şekli, *kuyu mezarlar*dır. Uygulamada, ilk önce on-on beş metre derinliğinde kuyu kazılırdı. Onun dibine bir koridor yapılır ve koridorun duvarlarında katmanlar oluşturulurdu. Cesetlerden geriye kalan kemikler, çömlüklerin içine konulur, bunların ağzı bir taş kapak veya neft gibi bir madde ile sıkıca kapatılır ve bu katmanlara konulurdu. Şuş şehrindeki Akrapul bölgesinde yapılan kazılarda bu defin şekline dair kalıntılara ulaşılmıştır.²⁶ Sasaniler döneminde (224-651), Partlardan farklı olarak kemikler ejderha şeklinde içi neft ile sıvanarak hava ile teması kesilmiş çömlüklere konulur ve bunlar küçük tepeciklere gömülürdü.²⁷

Arkeolojik kalıntılar yanında Yunan kaynaklarında dönemin İran'ında uygulanan defin şekilleri hakkında bilgilere ulaşmaktayız. 5. yüzyılda yaşamış, Perslerin örf ve adetlerini gözlemleyerek onlar hakkında bilgi veren Yunan Tarihçi Herodotos, Perslerin ölülerini mumyaladıktan sonra gömdüklerini bildirmektedir.²⁸

Yerini ve dönemini tam olarak tespit edemesek de Kadim İran'da bazı bölgelerde gömülmenin yanında yakılma yöntemi de uygulanmıştır. Genç *Avesta* metinleri olan *Vendidâd*'ta ölülerin gömülmesi ve yakılması yasaklanmakta, bunun yerine dahmeye konulması emredilmektedir. Bunun istisnası, hava şartlarının kötü olmasından cesedi dahmeye götürme imkânının olmamasıdır.²⁹ *Vendidâd*'ta, ölülerin gömülmesi ve yakılmasının yasaklamasından hareketle bu

²⁵ Gene R. Garthwaite, *İran Tarihi*, s. 28.

²⁶ Nesim Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 69.

²⁷ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, ss. 69- 70.

²⁸ Herodotos, *Herodotos Taihi*, s. 78.

²⁹ *Vendidâd*, 8/1-8.

metinlerin oluşturulduğu dönem ve toplumda bu iki yöntemin mevcut olduğu söylenebilir.

İran'da yukarıda değinilen defin şekillerinin yanında, belirtilen *Vendidâd* metni ve tarihî kaynaklarda bildirildiği üzere ölülerin *dahme* denilen özel yapılara konularak akbabalara yedirilmesi şeklinde uygulamanın olduğu anlaşılmaktadır. Dahme uzun tarihî geçmişiyle yakın döneme kadar İranlı Zerdüştiler tarafında uygulanmış ve gelmiştir. Fakat Zerdüştiler çeşitli sebeplerden kaynaklı bu yöntemi terk etmek zorunda kalmışlardır. Bütün bu örnekler, Kadim İran'daki defin şekillerinin çeşitliliğini göstermektedir.

1. Dahme Uygulaması

Zerdüştiler yüzyıllarca devam ettirdikleri dahme uygulamasını Tahran'da 1931, Kirman'da 1941, Yezd'de ise 1961 yılında terk ederek yere gömme uygulamasına geçmişlerdir.³⁰ Buna neden olarak, şehirlerin gelişmesi, dahmelerin yerleşim alanı içinde kalması ve Zerdüşti olmayanların tepkileri gösterilmektedir.³¹ Terk edilmiş olmasına rağmen, konu hakkında bilgi veren Zerdüşti kaynaklar, dahme uygulamasının doğruluğunu, faydalılığını savunmaya devam ederler. Hindistan'daki Parsîlerde dahme hala mevcuttur.

a. Dahmenin Yapısı ve Ortaya Çıkışı

Cesedin konulduğu yeri, Zerdüştiler *dahme* ya da *dâdgah*, Avrupalılar ise *tower of silence* (sessizlik kulesi) olarak isimlendirirler.³² Dahme uygulamasında güneşin önemli yeri vardır. Bundan dolayı uygulamaya *Hurşît Nigerişnî* de denilmiştir. Farsçada *hurşît* Güneş, *nigerişnî bakma*, *bakış* ve *görüş* gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamda Hurşît Nigerişnî, cesedi Güneş ışınlarına maruz kalacak mekâna bırakmayı ifade etmektedir. Zerdüşti gelenekte Güneş, insan hayatının ve gücünün kaynağı olması noktasından önemli görüldüğünden ruh, bedenden ayrıldıktan sonra gücün asıl kaynağına tekrar dönmesi için beden, Güneş ışınlarının göreceği bir yere bırakılırdı. Ayrıca Güneş, yaratılan varlıkları temizleyici unsur olarak kabul edilmiştir.³³ *Dahme* kelimesi, Kadim İran'da başka defin uygulamalarını ifade edecek anlamda da kullanılmıştır. Örneğin, cesedin yer

³⁰ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 59; Mazdapûr, *Zertoştîyân*, s. 107.

³¹ Sıdıki Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, I. Baskı, Subhân-ı Nur, Yezd 1387/2008, s. 252.

³² Mazdapûr, *Zertoştîyân*, s. 105.

³³ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, ss. 53-54; Mazdapûr, *Zertoştîyân*, s. 105; Zerdüştilerin birçok uygulamasında güneşin etkisini görmekteyiz. Dahme kapısının yönünün doğuda olması, cesedin dahmeye ve günümüzde mezarda yüzü doğuya gelecek şekilde konulması, gün içinde namazda, Sudrepûşî ve diğer dinî törenlerde yönün hep güneşe dönük olması, buna örnek gösterilebilir.

altında bir mahzene konulmasına da *dahme* denilmiştir.³⁴ Anlaşıldığı kadarıyla dahme, zamanla ileride kendisinden bahsedilecek uygulamayı ifade edecek anlamı kazanmıştır.

Dahme yapıları, dönem itibariyle yerleşim alanlarından uzak, dağların tepesinde ya da yüksek alanlarda inşa edilmiştir. Bunun nedeni, buraların akbabaların gelmesine uygun olması, cesetten yükselen kötü kokuyla bulaşıcı hastalıklara neden olan mikropların havada yükselerek canlılara zarar vermemesi gösterilmektedir.³⁵

Dahme yapısı, daire şeklinde olup taştan, kalın, üç-dört metre yükseklikte duvarlarla çevrilidir. Duvarlar, dışarıdan içi, içeriden çevrenin görülmesini engeller. Dahmenin büyüklüğü ve alan genişliğiyle ilgili belirli bir standart yoktur. Yapının, doğu yönünde, standart kapıların yarısı büyüklüğünde demirden kapısı vardır. Kapı, dışarıdan bakanların içeri görmesini engelleyecek şekilde zeminden yüksek, dahme duvarının ortasındadır.

Fotoğraf 1: Yazd'de bir dahmenin dıştan görünüşü (M. Emin Sular, 2014).

Dahme kapısında girişten hemen sonra kapının bir metre ilerisinde yaklaşık iki metre uzunluğunda, bir metre yüksekliğinde taşla örülmüş duvar bulunur. Bu duvarın işlevi, kapı açıldığında dışarıdan dahmenin içinin görülmesini engellemektir. Dahmenin iç yapısında dikkati çeken en önemli bölüm, ortasındaki *kemiklerin yeri* anlamına gelen *ustudân* denilen yerdir. *Ustudân*, yaklaşık dört metre genişliğinde, bir metre derinliğinde dairevi çukurdur. Dahmeye konulan ceset, akbabalar tarafından yenildikten sonra kemikler, güneşte kuruyunca buraya atıldığı için bu isimle anılmıştır.³⁶ Kaynakların belirttiğine göre, dahmenin uygulandığı dönemde *ustudân*'ın dibinde kum ve çakıl bulunurdu. Kumla çakılın altında dahmenin dışına açılan dört delik vardı. Dahmeye konulan cesetten çıkan kan ve artıklar, yağmurla *ustudâna* taşınırdı. Yağmur suları, kum ve

³⁴ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yazd*, s. 254.

³⁵ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 54.

³⁶ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 60.

çakıl taşları vasıtasıyla süzülür, temizlenir ve deliklerden dışarı çıkardı.³⁷ Ustadândan dış duvara kadarki alan, her birinin bir cesedin bırakılacağı genişlikte döşenmiş taşlarla üç bölüme ayrılmaktadır. Ustadâna doğru meyilli olan üç bölümdeki taşların arasında, belli aralıklarla ustudâna kadar uzanan küçük çukurlar vardır. Duvarın kenarındaki ilk bölüme erkeklerin, ortasındakine kadınların, alttakine çocukların cesetleri bırakılırdı. Cesetlerden çıkan kan, çukurlarla ustudâna akardı.³⁸

Fotoğraf 2: Dahmenin içten görünüşü ve ustudân (M. Emin Sular, 2014).

Kadim İran'da, yukarıda anlattığımız dahme yapısından farklı olarak yüksek, yuvarlak ve içi dolu dahme şekilleri de vardı. Yüksekliği, üzerinin görülmesini engellerdi. Bu dahme şeklinin dıştan ve içten merdiveni yoktu. Ancak dıştan bağımsız merdivenle çıkılabiliyordu. Bu umumî dahmelerin yanında, ülkenin ekonomik durumunun iyi olduğu dönemde, her Zerdüştinin kendisi için inşa ettiği özel dahmeler de vardı. Buna *ten bı ten* denilirdi. O kişi, öldüğünde buraya konulurdu.³⁹

Dahme uygulamasının ne zaman, nasıl ortaya çıktığını tespit etmek için elimizdeki en eski kaynak olan *Avesta* metinlerine bakmamız gerekmektedir. Konuyla ilgili *Gâta* metinlerinde⁴⁰ herhangi bilgi görememekteyiz. Genç *Avesta* metinleri olan *Vendidâd*'ta yukarıda yazıldığı üzere ölülerin defin ve yakılması yasaklanmakta, bunun yerine dahmeye konulması emredilmektedir.⁴¹ Bu, dahme uygulamasının Zerdüş'ten çok sonra tespit edilemeyen bir dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. Zerdüş'te dönemde dahmeler olsaydı, büyük ihtimalle *Gâta* metinlerinden direk veya dolaylı olarak onlardan bahsedilirdi.

Bazı kaynaklar, dahmenin kaynağını Ârilere dayandırmaktadır. İranlıların atası olan Âriler, İran'a göç etmeden önce, havanın soğuk ve karın çok yağdığı

³⁷ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 256.

³⁸ Melika Heyderî ve Rıza Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, I. Baskı, Şirket-i Çâp-ı Hevâcî, Tahran 1394/2015. s. 138.

³⁹ Heyderî ve Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, ss. 138-139

⁴⁰ Gâtalar, Zerdüş'te dönemine dayandırılan *Avesta*'nın en eski metinleridir.

⁴¹ *Vendidâd*, 8/1-8.

Sibirya'da yaşadılar. Bunlar, ölümlerini özellikle kış mevsiminde yer buzlaşmış, kar çok olduğundan yeri kazıyıp gömemezdiler. Bunun için cesedi, dağların yüksek noktalarına bırakırlardı. Ariler daha sonra İran'a göç edince bu geleneklerini buraya taşıdılar. Onların torunu Zerdüştiler, atalarından tevarüs eden bu geleneği yüzyıllarca devam ettirdiler.⁴² Dahme uygulamasının özellikle dağlık ve soğuk bölgelerde başlayıp, yaygınlık kazandığı yönündeki bu görüşün doğru olmadığı kanaatindeyiz. Bu geleneğin ortaya çıkışı, sadece doğal şartlara bağlanırsa, o zaman soğuk ve dağlık bölgelerde yaşayan tüm inanç ve toplumların genelinde bunun neden olmadığı yönünde bir soru akla gelmektedir.

Başka görüşe göre, cesetlerinin vahşi hayvanlara ve kuşlara yedirilmesi, aslında Medlere ait bir gelenektir. Bundan önce, İranlılar ölümlerini gömerlerdi. Daha sonra Medlerin bu uygulaması dahme adı altında yaygınlaştı.⁴³ 5. yüzyılda Perslerin örf ve adetleri hakkında bilgi veren Yunan Tarihçi Herodotos'un dönemin muğ din adamı sınıfının ölümlerini yırtıcı kuş veya köpeklere parçalattıktan sonra Perslerin ise ölümlerini mumyaladıktan sonra gömdüklerini anlatmaktadır.⁴⁴ Herodotos'un verdiği bilgiler, son görüşü destekler niteliktedir. Fakat buna rağmen verilen bilgilerden dahmenin tam olarak ne zaman, nasıl ortaya çıktığını tespit etmek zor görünmektedir.

Sonuç olarak tarihte İran Platosu'nda defin şekillerinde çeşitliliğin olduğu görülmektedir. Bu çeşitliliğin siyasî ve dinî birliğin olmadığı Sasanilerin ilk döneminde de mevcuttur.⁴⁵ Fakat geç dönemde dahme geleneğinin ön plana çıktığı, dönemin Zerdüşti din adamı sınıfının defin işleminde özellikle dahme geleneğini tercih ettiği, bunun dışındaki uygulamaları günah saydığı ifade edilmektedir.⁴⁶ Sonuçta dahme geleneğinin kesin olarak ne zaman, nerede ortaya çıktığı bilinmese de özellikle Sasanilerin son döneminde ön plana çıkarak, Zerdüştiler arasında yakın zamana kadar uygulanan geleneğe dönüştüğü anlaşılmaktadır.

b. Yezd Dahmeleri ve Ölünün Dahmeye Konulma Şekli

Günümüze ulaşan İran'daki dahmeler, varlıklarını büyük oranda Manecî'ye⁴⁷ borçludur. Manecî, eğitim alanında yaptığı işler yanında, eski

⁴² Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, ss. 252-253; Koruş Nîknâm, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1392/2013, s. 79; Yezd Zerdüştiler Meclisi, *6 Numaralı Tabela*.

⁴³ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 65.

⁴⁴ Herodotos, *Herodotos Taihi*, s. 78.

⁴⁵ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 67.

⁴⁶ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, ss. 250-251.

⁴⁷ Manecî Limcî Huşeng Hâtaryâ, (1813-1893) sosyal ve ekonomik açıdan durumları kötüleşen İranlı Zerdüştilerin yardım talepleri üzerine dindaşları olan Hindistan'daki Parsilerin 1854 yılında onlara yardım etmek üzere gönderdiği kişidir. Manecî'nin çalışmaları ile yok olma noktasına

dahmelerin tamir edilmesini ve yenilerin kurulmasını sağlamıştır.⁴⁸ Yezd'de inşa ettirdiği bir dahmeye Manekci'nin ismi verilmiş, öldüğünde de cesedi buraya konulmuştur.

İran'da yapı olarak en sağlam dahmeler, Yezd'dedir. Bunların başında, Yezd şehir merkezindeki *Manekci* ve *Gülistan* dahmeleri gelir. Ayrıca Şerifâbad Köyü'nde iki, Aliâbad ve Çem Köylerinde iyi durumda birer dahme daha bulunur. Bunların dışında Yezd çevresinde ya tamamen ya da kısmen harap olmuş başka dahmeler de mevcuttur.⁴⁹

Manekci ve Gülistan dahmeleri, şehir merkezinin güneydoğusunda, halk arasında *Dahme Dağı* denilen yan yana iki dağ üzerine kurulmuştur. Bu dağlar, bir dağ silsilesinin son iki halkası niteliğindedir. Günümüzde artık yerleşim alanı içerisinde kalmış bu yer, yerli ve yabancı turistlerce önemli bir ziyaret merkezidir.

Dahmelerin üzerinde bulunduğu iki dağın kuzey ve batı yönünde, etrafı duvarla çevrili geniş, düz alan bulunur. Burada, dahmenin uygulandığı döneme ait çok sayıda *hayle* ve bir Zerdüşti Mezarlığı yer alır. Dikdörtgen şeklindeki mezarlık, ayrıca yüksek duvarlarla çevrilidir. Dahmeleri ziyarete gelenler, giriş kapısında bilet aldıktan sonra yapıların olduğu alana girerler. Giriş kapısından itibaren beş yüz metrelik mesafeden sonra, çok sayıda haylelin bulunduğu düzlük alana ulaşılır. Buradaki her yapı üzerine, Yezd Zerdüştiler Meclisi tarafından konu hakkında önemli bilgilerin verildiği numaralandırılmış tabelalar konulmuştur. Yeri geldikçe buradaki bilgileri aktaracağız.

Hayle, çadır anlamına gelen *hayme* kelimesinden türetilmiş olup konaklama, istirahat amaçlı inşa edilmiş yapılardır.⁵⁰ Hayleler, içlerinde iyi durumda olan birkaç tanesi hariç geneli yıkık, harap haldedir. Alanı kuşatan ihata duvarının çok sağlam olmamasından, kaçak yollardan alana giren çok sayıda bisikletli ve motosikletli alanda dolaşır. Ayrıca girişteki bekçi dışında, içeride yapıların korunması için ekstra önlem alınmadığından, ziyaretçiler istedikleri gibi yapıları dolaşmakta, hatta onlara zarar verebilmektedirler. Bu gidişle yakın

---

gelmiş Zerdüştilerin sosyal ve ekonomik durumları hızlı şekilde iyi yönde değişir. Onun önemli başarılarından biri de Zerdüştiler için büyük bir külfet olan cizye vergisinin kaldırılmasını sağlamasıydı. Manekci, günümüzde Zerdüştilerin adından saygıyla bahsettikleri önemli tarihî kişilerden biridir. Bazı Zerdüşti kurumların duvarlarında onun büyük portreleri asılıdır. Ferâmez Pûrustemî, *Encümen-i Zertoştîyân-ı Tahrân*, I. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahrân 1387/2008, ss. 29-30; Ketayûn Mazdapûr, *Zertoştîyân*, ss. 77-78.

⁴⁸ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 59.

⁴⁹ Heyderî ve Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, s. 139.

⁵⁰ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 86; Hayleler, dahme alanı dışında Yezd çevresindeki altı Ziyaretgâh alanında da mevcuttur. Zerdüştiler kutsal gördükleri bu mekanları, yılın belirli dönemlerinde ziyaret ederler. Burada birkaç gün haylelerde kalır dinlenir, yemek yer, raks eder ve çeşitli oyunlar oynarlar.

gelecekte buradaki bütün yapıların tamamen yok olacağı söylenebilir. Zerdüştiler, kendilerine ait olan bu yapıları koruyup restore etmede yeterli maddi imkana sahip değildirler. Devletin de bu konuda herhangi girişimi söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca dahmelerin bulunduğu iki dağın güney yönünde, dahmelere yakın mesafede kamuya ait büyük iki bina inşa edilmiştir. Aynı durum İsfahan'da günümüzde şehrin ortasında kalmış, Sasaniler dönemine tarihlendirilen tepeliğin üzerindeki Ateşgede için de söz konusudur. Bu Tarihî Ateşgede, şimdilerde harap haldedir, hızlıca yok olmaya doğru gitmektedir. Ayrıca tepenin üstünde Ateşgede'ye yakın konumda, devlet tarafından betondan büyükçe, şimdilerde atıl durumda olan bir yapı inşa edilmiştir. Bu örnekler, devletin İslâm öncesi mirası korumaya dönük isteksizliği şeklinde yorumlanmaktadır.

Dahmenin uygulandığı dönemde ölülerini uzak yoldan getiren Zerdüştiler, alana ulaştıklarında hayle denilen yapılarda bir müddet istirahat eder, sonra ölülerini dahmeye götürürlerdi. Bundan sonra hayleye tekrar döner, burada ölüleri için tören yapar, iki-üç gün kalırlardı. Beraberlerinde getirdikleri pirinç, nohut, patates, sebze ve süt ürünleri gibi malzemelerden yemekler yapar, ekmeği pişirir ve bunları hayır için dağıtırlardı.⁵¹

Dahmelerin kuzeyindeki hayleler genelde kerpiçten yapılmıştır. Az da olsa taş ve tuğladan yapılanları vardır. Hayle binaları, kare şeklindedir. İçyapısında, ortada merkezi salon, yanlarda kapıları salona açılan üç-dört oda yer alır. Duvarlarda dışarıya açılmayan çok sayıda pencere bulunur. Salonla odaların tavanı, kubbe şeklindedir. Alandaki tabelalardan, dinî törenlerin salonda yapıldığı, odaların ise mutfak, oturma ve ambar amacıyla kullanıldığı belirtilmektedir. Bazı haylelerin temel kısmında sel baskınları sırasında suyun binaya zarar vermeden akıp gitmesi için kanallar vardır.

Alanda yer alan çok sayıdaki hayleden her biri, çevredeki bir köy halkı tarafından inşa edilmiştir. Köyden ölüsü olanlar, buraya geldiklerinde, köyelerine ait haylede kalırdı. Haylelerin duvarlarına konulan küçük tabelalarla bunun o dönemde hangi köye ait olduğu yazılmıştır.

---

⁵¹ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 86.

Fotoğraf 3: Yezd’de haylelerden bir görüntü (M. Emin Sular, 2014).

Haylelerin içinde *salâr* denilen cenaze işleriyle ilgilenen görevli kişilere ait bir ev vardır. Salâr, ölüyü dinî kurallara göre dahmeye götürmekle görevli şahıstı. Bunlar genelde iki kişiydiler.⁵² Salârlara ait olduğu belirtilen ev üzerine konulan üç numaralı tabelaya göre, salârların bu evde sürekli kalmasıyla onların toplumla en az düzeyde temas kurmaları sağlanmıştır. Bununla bulaşıcı hastalıktan ölmüş bir cesede temas eden salârların, hastalığı yaymalarının önünün alınması amaçlanmıştır.

Alanda kendisinden söz etmemiz gereken diğer yapılar, *su ambarı*, *burc-ı fanus* ve *ateşgâhtır*. Günümüzde artık içinde su bulunmayan tuğladan yapılmış su ambarının, çok iyi durumda iki badgîr ve kubbe tarzı tavanı vardır. Ambarda yer altına doğru inen otuza yakın taş basamakla suyun olduğu merkezi alana gidilir.

Burc-ı fanus, alanı aydınlatmak için inşa edilmiş yapıdır. Bunun günümüzdeki en sağlam örneği, Çem Köyü’nün dahme alanındadır. Buradaki burc-ı fanus, taş ve çamurdan yapılmış, yaklaşık on metre yüksekliğinde, altı geniş, yukarıya doğru incelen koni şeklindedir. En üstte, ateşin konulduğu üç yöne açılan üstü kapalı delikler bulunurdu.⁵³ Burada, ateşin sürekli yanmasını sağlayan kişi *dahmehân* idi. Dahmehân ayrıca salârlarla birlikte cesedin dahmeye konulması görevini yapardı. Onun evi, dahmenin hemen yakınındaydı.⁵⁴ Çem Köyü Dahmesi’nin giriş kapısının hemen yakınında dahmehâna ait ev, hâlihazırda sağlam şekilde varlığını korumaktadır.

Ateş yeri anlamına gelen *ateşgâh*, taş ve tuğladan yapılan kare ve yarım daire şeklinde küçük yapı olup, haylelerin ortasında yer alır. Ateşgâhın içinde duvarlara bitişik bank şeklinde oturak mevcuttur. Oturakların sonunda ateşin

⁵² Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 245.

⁵³ Heyderî ve Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, ss. 150-152.

⁵⁴ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 86.

yakıldığı, dışarıya açılan penceresi olan çukur bölüm bulunurdu. Ceset, dahmeye konulduğu sırada bu çukura *sîr û sîdâb* denilen sarımsak, sirke ve sedef otundan oluşan karışım ve yağ dökülür, ateş yakılırdı. Bu sırada *Avesta*'dan pasajlar okunurdu. Bu ateşten çıkan dumanın, ölünün kirini ve mikrobunu yok ettiğine inanılırdı.⁵⁵ Burada yakılan ateşe *Dâdgâh Ateşi*, bu işle görevli kişiye de *ateşsûz* denilirdi.⁵⁶

Yukarıda bahsettiğimiz hayleler, salârların evi, burc-ı fanus, su ambarı, dahmebânın evi ve ateşgâh her dahme alanında bulunurdu. Bu yapılar, Çem Köyü dahme alanında varlıklarını büyük oranda korumaktadır.

Hayle ve diğer yapılardan sonra Manekcî ve Gülistan Dahmelerine gidilir. Sol taraftaki dağ üzerine kurulu olan Manekcî Dahmesi daha eskidir. Bu, 1856 yılında, Manekcî tarafından inşa edilmiştir. Dahmeye, yaklaşık beş yüz metrelik dik, taşlık ve patika yoldan sonra ulaşılır. Dahmenin doğu yönündeki giriş kapısının yanında, taşlardan düz alan bulunur. Burası sonradan açıklayacağımız *Segdîd* denilen uygulamada ölünün uzatıldığı yerdir.⁵⁷ Giriş kapısının önüne ziyaretçiler için sonradan taştan merdiven yapılmıştır. Dahmenin iç tarafı, harap durumdadır. Ustudân, kısmen taşla dolmuş ve çevre duvarı büyük oranda yıkılmıştır.

Sağ taraftaki dağın zirvesindeki Gülistan Dahmesi, 1921 yılında yapılmıştır. Buraya ulaşmak için uzun, taşlı ve patika yolu yürümek gerekir. Dahmeye yakın noktada, taştan yapılmış dahmebâna ait ev yer alır. Dahmenin demirden ve bir insanın sığabileceği kadar küçük kapısı, yerden iki metre yüksekliktedir. Dahmeyi kuşatan çok iyi durumdaki taştan duvarlar, içten yaklaşık üç metre yüksekliktedir. Dahme'nin ustudânı iyi durumdadır.⁵⁸ Bu yapı Manekcî Dahmesi'ne göre daha iyi vaziyettedir.

Zerdüştiler, ölülerini gömmek veya yakmak gibi en çok uygulanan iki yöntem yerine, neden dahme gibi bir yöntemi tercih etmiştir? Kaynaklarda, bunun için bazı nedenler zikredilmektedir. Bunların başında, ruhun ayrılmasından sonra dine göre kirli sayılan insan bedeninin, tabiatın dört kutsal unsuru olan toprak, su, hava ve ateşi kirletmemesi gelmektedir. Kirli olan cesedin, gömülmesi veya yakılmasıyla bu dört unsurun kirleneceği, dolayısıyla insanların bundan zarar göreceği düşünülmüştür. Örneğin, cesedin gömülmesiyle toprak ve yeraltındaki sular kirlenecektir.⁵⁹ Ayrıca İran gibi dağlık bölgede, ziraat ve yerleşim yeri için

⁵⁵ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 88.

⁵⁶ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 246.

⁵⁷ Heyderî ve Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, ss. 140-142.

⁵⁸ Heyderî ve Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, ss. 142-144.

⁵⁹ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 54; Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 251.

düz araziler çok önemliydi. Düz alanların mezarlıklara dönüştürülmesi, buraların insanları kullanım alanından çıkaracaktı bu da toprağın israfı anlamına gelecekti.⁶⁰

Havanın kirlenmesiyle bulaşıcı hastalıktan ölen kişinin cesedinden yükselen virüsler, havaya karışarak havayı kirletebilir ve teneffüs yoluyla başka insanlara geçebilirdi. Bunun için cesedin derhal yok edilmesi gerekiyordu. Bu amaçla cesedin en hızlı biçimde ortadan kaldırılması için dahme uygulamasına başvurulduğu ifade edilmektedir.⁶¹ Zerdüşti dininde ateş, kutsal kabul edildiğinden cesedin yakılması da iyi görülmemiştir.⁶²

Dahmenin uygulamasına gösterilen diğer sebep, savaş gibi toplu ölümlere yol açan durumlardır. Ölümlerin gömülmesi uzun süre alan, zahmetli bir iş olduğundan, böylesi bir durumda, cesetler ortada kalarak yaşam alanlarını kirletecekti. Bunun için savaş ve benzeri durumlardaki toplu ölümlerde cesetler, güneş ışınlarını görebilecek yüksek alana konularak akbabaların bunları kısa sürede yiyerek yok etmeleri sağlanmıştır.⁶³

Dahmenin medenî olmayan bir uygulama olduğu yönündeki eleştirilere, Zerdüştiler bunun doğruluğunu savunan cevaplar verir ve bu noktada uygulamanın gizliliğine vurgu yaparlar:

*Salârlardan başka kimsenin dahmeye girme izni yoktu ve dahmenin küçük demir kapısı, başkasının dahmeye girmesini engelliyordu. Nasıl ki yere gömmede, cesedin bozulması ve çözülmesi görünmüyorsa aynı şekilde dahmenin içindeki sahne de görünmüyordu. Yer altındaki kurtların veya yer üstünde akbabaların cesedi yemesi arasında fark yoktur. Diğer taraftan dahmenin yüksek duvarlarla çevrili, giriş kapısının demir gibi sağlam malzemenin olması, akbabalar haricinde diğer vahşi hayvanların buraya girmesini engelliyordu. Akbabalar, diğer vahşi hayvanların aksine, cesedi bulunduğu yerde yiyor, başka yere taşıymıyordu.*⁶⁴

Zerdüşti gelenekte cesede kirliliğine gelen *nesâ* denilir. Nesa, dahmeye götürülmeden önce *pâkşû* denilen görevliler tarafından yıkanır, kefenlenirdi. Eğer ölen kişi, erkekse onu erkekler, kadınsa kadınlar yıkardı.

⁶⁰ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 54.

⁶¹ Yezd Zerdüştiler Meclisi, *6 Numaralı Tabela*.

⁶² Yezd Zerdüştiler Meclisi, *6 Numaralı Tabela*.

⁶³ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 55; Burada dikkati çeken diğer bir husus, cesetlerin vahşi hayvanlardan özellikle sadece akbabalara yedirildiğidir. Buna sebep, akbabaların cesedi yerken ağızlarındaki salyanın bulaşıcı hastalıkların virüslerini öldürdüğüne dair inanç ve akbabaların cesedi bulunduğu yerde yemesi, onu başka yere taşımasıdır. Yezd Zerdüştiler Meclisi, *5 ve 6 Numaralı Tabela*.

⁶⁴ Yezd Zerdüştiler Meclisi, *5 Numaralı Tabela*.

Bunlar ölüyü yıkar, kurular, ona kuştı⁶⁵ bağlar ve kefenlerlerdi. Sonra sayıları çift olan *nesâşurlar* ölüyü *gahn/gahân* denilen demirden yapılmış tabuta koyarak, namazhaneye götürürdüler. Môbed, burada ölünün üzerinde durur, *Gâtalardan* bölümler okurdu. Môbedin işaretiyle, nesa, dahmeye konulmak üzere alınırdu.⁶⁶

Dahmenin yanında *nesâ* dahmeye konulmadan hemen önce, kesin ölüp ölmediğini tespit etmek için adı *Segdîd* olan uygulama yapılırdı. Nesâ, dahmenin yakınında düz alana yatırılır, göğsünün üzerine bir parça ekmek konulurdu. Oraya bir köpek getirilerek serbest bırakılırdı. Eğer köpek gidip ekmeği yerse, o kişinin ölmüş olduğu, yemezse ölmediği, bayılmış olduğu kabul edilirdi.⁶⁷ Bu arada nesânın yüzü açık tutulurdu.⁶⁸ Bunun bir nevi, otopsi işlemi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında ölü, devlete ait resmî doktor tarafından muayene edilirdi.⁶⁹

Bunlardan sonra kesin öldüğüne kanaat getirilen nesâ, dahmeye götürülürdü. Dahmeye kırk adım uzaklıkta *sengilanetnamı* denilen bir taş vardı. Bu taşın anlamı salârlar dışında kimsenin bu taşı geçemeyeceği, geçenlerin lanete uğrayacağıdır. Bundan sonra salârlar ölüyü yönü doğuya gelecek şekilde dahmeye bırakır, kefeni göğüs hizasında yırtarlardı. Akbabaların, çabucak gelip cesedin etini yemesi için dahmenin kapısını kilitlerlerdi. Beden, ne kadar hızlı yok olursa, ruhun bundan o kadar memnun olacağına inanılırdı.⁷⁰

Akbabalar, cesedin etini yedikten sonra, salârlar kemikleri özel törenle toplar, bunları, dahmenin ortasındaki ustudâna atarlardı. Dezenfekteyi sağlamak için kemiklerin üzerine kireç veya sîr û sîdâb, bazen de şarap dökerlerdi. Nesâ dahmeye konulduğu sırada onunla temas eden herkes, ambar suyuyla yıkanarak temizlenirdi.⁷¹ Dahmenin yakınındaki ateşgâhta dahmebân üç gün ateş yakardı.⁷²

Dahmeden sonra ölen kişinin yakınları, üç gün et ve etli yemekler yemezdi. Et yerlerse ailelerinden bir kişinin daha öleceğine inanırlardı. Ölüden sonra ağlama, ağıt yakma feryat figanda bulunmazlardı. Bunun, ruhun *Çînvad*

⁶⁵ Kuştî, Zerdüştilerin kıyafetleri altında bellerine bağladıkları iptir. Bu ipi bağlamak, Zerdüşti olmayı temsil etmektedir.

⁶⁶ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, ss. 58-59.

⁶⁷ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 249

⁶⁸ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 63.

⁶⁹ *Mecmû'a-ı Sohenrânihâ-yı Môbed-i Môbedân Rustem Şehzâdî*, Der. Mihrengîz Şehzâdî, Sazmân-ı Çâp-ı Hevâcî, Tahran, 1380/2001, s. 122.

⁷⁰ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 245; Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 63.

⁷¹ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zerdeştîyan-ı Yezd*, s. 246

⁷² Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 246.

Köprüsü'nde⁷³ geçişini zorlaştıracığına inanırlardı, bunun yerine *Avesta* okur ve dua ederlerdi.⁷⁴

Eski bir geleneğe göre cenaze törenlerine katılanlar, dönüşte evlerine girmeden önce sokakta ellerini yıkar ve ellerinde dökülen su damlalarını omuzlarının arkasına sürerlerdi. Bunun biri temizlik diğeri ölümden sonra tekrar hayata döndüklerini sembolize eden iki amacı vardı.⁷⁵

B. Günümüzde Defin

Yukarıda belirttiğimiz üzere Zerdüştiler günümüzde artık ölülerini gömmektedirler. Yaşadıkları şehirlerde, kendilerine ait mezarlıkları vardır. Yezd'de Gülistan'la Manecî Dahmeleri ve Çem Dahmesi'nin yakınındaki iki mezarlık bunlardandır. Çem Dahmesi'nin yakınındaki mezarlığın etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir ve mezarlık alanında bir gasilhane, bir namazhane, iki adet salon mevcuttur.⁷⁶ Bunun dışında Kirman, Şiraz gibi şehirlerde de Zerdüşti mezarlıkları vardır.

Zerdüştiler, mezarlıklarını *huzur* ve *dinleme* yeri anlamına gelen *aramgâh* olarak isimlendirirler. Tahran'daki mezarlığın adı *Aramgâh-ı Kasr-ı Firûzî*'dir. Bu mezarlık, 1936 yılında Zerdüşti Erbâb Keyhusrû Şahreh'in yaklaşık iki yüz elli dönümlük araziye satın alıp, bunu mezarlık için hibe etmesiyle kurulmuştur.⁷⁷ Şahreh de öldüğünde buraya gömülmüştür. Etrafı yüksek duvarlarla örülü olan bu mezarlık, Tahran'ın doğusunda, şehir merkezine yaklaşık yirmi kilometrelik mesafededir. Hâlihazırda alanın yarısı mezarlık iken, diğeri yarısı nar bahçesidir.⁷⁸

Mezarlığın büyük demir kapısı, geniş bir avluya açılır. Girişte dikkati çeken, alandaki selvi ve çam ağacının çokluğudur. Giriş kapısının doğusunda iki katlı bina, güney yönünde İran-İrak savaşında şehit olan Zerdüştiler için yapılmış, tepesinde Fraveher Sembolü⁷⁹ olan büyük anıt yer alır. Anıtın iki tarafında iki

⁷³ *Çinvâd*, bedenden ayrılan ruhların toplandığı ve burada yapılan yargılama neticesinde iyi ruhu cennete, kötüyü cehenneme götürdüğüne inanılan köprüdür. Yapılan yargılama neticesine iyi amelleri ağır gelen ruh, köprüyü geçişi sırasında köprü genişler, rahat şekilde diğeri taraftaki cennete girer. Kötü ruhun geçişi sırasında ise köprü keskin ustraya döner, kötü ruh burada tutunamaz alttaki cehenneme düşer. Behrâm Fraveşi, *Cihân-ı Fraverî*, ss. 117-119.

⁷⁴ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 64.

⁷⁵ Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 246.

⁷⁶ Heyderî ve Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, s. 152.

⁷⁷ Mazdapûr, *Zerdeştîyân*, s. 107.

⁷⁸ Bu mezarlığa gidilerek, mezarlık görevlisi Korûş Rustemî adlı görevliden mezarlık ve cenaze törenleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Korûş Rustemî yaklaşık ellili yaşta, on yıldır mezarlığın her türlü işiyle ilgilenmektedir.

⁷⁹ Fraveher Sembolü'nün, İran dini ve kültüründe yerleşmesi, Ahamenişlere kadar uzanan geçmişe sahiptir. Ahamenişler dönemine ait Taht-ı Cemşîd ve Nakş-ı Rustem'de birçok noktada taşların üzerine oyulmuş Fraveher Sembolü, günümüzde net şekilde görülmektedir. Bu sembolde, süslü

büyük salon, arkasında ise küçük bir gasilhane bulunur. Güneydoğu yönünde, üstü kapalı etrafı açık, altında bir metre büyüklüğünden üç ateşdânın⁸⁰ olduğu yapı vardır. Defin işlemi sırasında bu ateşdânlarda ateş yakılır.

Alanda, mermerle kaplı çok sayıda mezarlık bulunur. Az sayıda mermerli olmayanlar, küçük toprak kümesiyle örtülüdür. Bir kişi öldükten sonra ailesi, Tahran Zerdüştiler Meclisine müracaat edip, gerekli ödemeyi yaptıktan sonra Meclis mezarı mermerle kaplatır. Maddi durumu iyi olanlara ait mermerli mezarlar şatafatlı ve büyük iken, diğerleri küçük ve sadedir. Mezarın baş kısmına dikilen bir mermer tabakasına, mezarın kime ait olduğu yazılıdır. Burada ölenin önce *adı*, sonra *baba adı*, en sonda *soyadı* yazılır. Zerdüştilerde aynı adı ve soyadı taşıyan çok kişi olduğundan, daha sonra karışıklığa sebebiyet vermemek için mermere ölenin baba ismi de yazılmaktadır.

Mezarlar doğu-batı yönlü uzanır. Ayrıca, her mezarın başında bir selvi veya çam ağacı dikildiğinden, mezarlık alanı küçük orman görünümündedir. Aynı durum, Yezd'deki iki mezarlık için de söz konusudur.

Mezarlığ'a ait cenaze arabası vardır. Tahran'ın herhangi noktasında bir Zerdüşti öldüğünde, hiç bekletilmeden araçla mezarlık alanına getirilir, morga kaldırılır. Gömme işlemi ertesi gün, gündüz yapılır. Çünkü din, gece vakti ölü definini yasaklamıştır.⁸¹ Ölü, burada mezarlık görevlisi tarafından gasilhanede yıkanır, kefenlenir. Kefenlemede, ölüye önce beyaz kumaştan yapılmış pantolon ve gömleğe benzer üst giydirilir. Ölü eğer erkeğe başına beyaz külah konulur, kadınsa başı beyaz başörtüyle örtülür. En sonda ölü, tek parça, büyük beyaz bez parçasının içine sarılır. Yakınlarının son defa yüzünü görebilmeleri için, yüzü açık tutulur.⁸²

Günümüzde Yezd ve köylerindeki Zerdüştiler, ölülerini mezarlığa hemen götürmek yerine evde üç gün bekletir, *Üçüncü Gün Töreni*'ni⁸³ yaptıktan sonra evden çıkartırlar. Bundan sonra ölünün evde konulduğu yer, temizlenir, *gil-i sefid*

---

elbise giymiş yaşlı bir adam, başında külahla doğuya doğru başı dik şekilde ayakta durur. Bu duruşuyla neşe ve kuvvetle kanatlarını açmış uçuşa hazır kuşu andırır. Yaşlı adam, bir halkanın içinden geçer, sağ eliyle dua eder, sol elinde küçük bir halka tutar. Bu sembolün üzerindeki her işaret, ahlâkî açıdan ulaşılması gereken hedefe işaret etmektedir. Erdeşir Hurşîdyan, *Cihanbîni-yi Eşû Zertoşt*, II. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1387/2008, s. 395.

⁸⁰ Ateşdân, Zerdüştilerin içinde ateş yaktığı şekil olarak havana benzeyen bronz aparattır. Bunun çeşitli ebatları vardır.

⁸¹ Nîknâm, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, s. 80.

⁸² Koruş Rustemî, *Görüşme*, (22.07.2014); Geleneğe göre ölüyü yıkanlara *pâkşû* denilir ve bunların sayısı eskiden iki kişiydi. Ramazanhâni, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, s. 245.

⁸³ Zerdüştiler, ölüleri için üçüncü, dördüncü ve onuncu günde, bir yıla kadar her ayda, bir yıldan sonra yılda bir defa olmak üzere otuz yıla kadar çok sayıda tören yaparlar.

denilen su katılarak çamur haline getirilen killi beyaz toprak, temizlenen yere sürülür. *Gil-i sefid* ayrıca evin dış duvarlarına ve otâk-ı pâkizeye⁸⁴ sürülür.⁸⁵

Alan çalışması sırasında Tahran'da birkaç defa cenaze törenine katılma imkânı elde edilmiştir. Cenazeye katılacak olanları mezarlığa götürmek için Âdoryan Ateşgedesi⁸⁶ önünde bir otobüsle mezarlık alanına gidilir. Cenaze törenlerine kadın, erkek çok sayıda kişi katılır. Bunlar, günlük kıyafetlerini giyinir, kadınların başında beyaz başörtü vardır. Mezarlık alanına, töreni yönetecek môbed önceden gelir. Ölü yıkanarak kefenlenmiş, yakınlarının son defa görmesi için yüzü açık şekilde küçük odada, musalla taşı üstüne konulur. Aile efradı ve yakınları, odaya girer, ölünün etrafında dolaşır, ona son defa baktıktan sonra beklemeden çıkarlar. Bu arada hiçbir şekilde cesede temas etmez, ağlayıp sızlamazlar. Bu işlemden sonra, cesedin yüzü kapatılır, baştan ayaklara enlemesine aralıklarla beyaz ipe dört yerden bağlanır, demir tabutun içine konulur. Dört kişi tarafından omuzlara alınır, yandaki *namazhane* denilen büyük salona götürülür.

Salonun ortasındaki büyük taşın üzerine doğu, batı yönlü konulur. Üzerine beyaz güllerden oluşan çelenk bırakılır. Bu arada salondaki kadınla erkekler ayrışırlar. Kadınlar salonun bir tarafında, erkekler diğer tarafında ayakta beklerler. Salonda erkeklerin başında beyaz külah olur. Môbed ölünün başına gelir, *Hord Avesta*'dan⁸⁷ bölümler okur. Okumasını tamamlayınca, el işaretiyle orada hazır bulunan birkaç erkek gelir, tabutu alır kapının yanındaki cenaze arabasına koyarlar. Bu arada erkekler, dışarıda başlarındaki külahı çıkarırlar.

Defin yapılacak yer yaklaşık üç yüz metrelik mesafededir. Araba yavaş yavaş oraya doğru hareket eder. Erkek ve kadınlar onu takip ederler. Bu arada bir

⁸⁴ Burası, Yazd'de köylerde Zerdüştilerin evlerinde bulunan ibadetlerin yapıldığı, dini törenlerin düzenlendiği odadır. Bu odanın literatürdeki adı *peskem-i mesdir*. Fakat Zerdüştiler sözlü olarak buraya *temiz oda* anlamına *otâk-ı pâkize* derler. Tavanı yarım kubbe şeklinde olan bu oda, yirmi-yirmi beş metre kare büyüklüğündedir. Beyaz bazen de yeşile boyanan kapısı doğuya dönüktür. Oda serilidir ve genelde duvarlarında o ev halkında ölenlerin fotoğrafları, nazar otundan yapılmış süsler, Zerdüş'tün resmi ve Fraveher Sembolü asılıdır. Odaya ayakkabısız ve başı kapalı girilir. Köydeki her Zerdüştinin evinde bu oda mutlaka bulunur. Şehirdekiler için bu söz konusu değildir. Bkz. Erdeşir Hurşıdyan, *Zibaşinâsi-yi Reng der Âyînhâ-yı İnan-ı Bastân*, Şirket-i Çâp-ı Hevâcî, 1394/2015, s. 195, s. 164.

⁸⁵ Nîknâm, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, ss. 81-82; Mary Boyce, "Diyanet-i Zertoştî der Dûrân-ı Mutehhir", Feridun Vehmen (ed. ve Farsçaya çev.) *Diyanet-i Zertoştî*, (I. Baskı, Tahran: Neşr-i Sâlis, 1386/2007), s. 136.

⁸⁶ Âdoryan Ateşgedesi, Zerdüştilerin Tahran'daki en eski merkezi ateşgedesidir. Zerdüştilere ait diğer birçok kurum, onun da içinde bulunduğu yerleşkedir.

⁸⁷ *Hord Avesta*, Sasaniler döneminde ibadet, bayram ve törenlerde okunmak üzere *Avesta*'dan bazı metinlerin seçilerek derlenmesiyle oluşturulmuş kitaptır. Menûçehrpûr, *Bidânîm û Serbilund Başîm*, ss. 77-78.

erkek, duman yükselen ateşdâni elinde tutarak, arabayı takip eder. Aslında geleneğe göre, bunun tabutun önünde yürümesi gerekir. Ölenin ailesinden biri, genelde en büyük erkek çocuktur, sağ bileğine yeşil mendil bağlar. Bu hareketi, ölümden sonra aileleri için yaşamın devam edeceğini sembolize etmektedir.⁸⁸

Cenaze arabası kabrin bulunduğu alana ulaştığında, tabut birkaç kişi tarafından omuzlara alınır, hazırlanmış kabre konulur. Kabir, yaklaşık bir metre derinliğinde, yarım metreden biraz genişliktedir. Kabrin dış kısmı, beton blokların üzerine konulması için çimento ve taşlarla örülüdür. Kabrin dibine cesedin üzerine bırakılacağı bir teneke konulur. Bu şekilde, cesedin toprakla teması kesilir. Bazen bunun ihmal edildiği olur. Demir tabut, kabre konulduktan sonra, yandaki demir kolun dönderilmesiyle ölü sırt üstü, başı batıya ayakları doğuya gelecek şekilde hafifçe kabre düşer. Tabut çıkarılır. Zerdüştiler ölenin diriliş gününde bu şekilde güneşe doğru ayağa kalkacağına inanırlar.⁸⁹ Mezarlık görevlisi, kabrin iki yanındaki taşların üstüne ayaklarını koyar. Madenî tasın içindeki sîr û sîdâb karışımını ve bir şişe gül suyunu kabrin içine ölünün yanına döker. Keskin kokulu sîr û sîdâb karışımıyla kabrin dezenfekte edilmesi amaçlanır. Gül suyu ise kabrin güzel kokmasını sağlar. Mezarlık görevlisi, son olarak ölünün üzerine ve kabrin içine beyaz gül yapraklarını serper. Önceden hazırlanmış bir metre uzunluğunda, otuz santimetre genişlikteki yedi beton blokla kabrin üzerini örter. Bloklar ölüye temas etmeden yaklaşık on-on beş santimetre havada olur. Beton blokların arasındaki boşluklardan kabre toprak dökülmemesi için, alçı ile sıvar. Bu şekilde cesed altında teneke, üstündeki bloklar sayesinde toprağa temas etmez. Açıklandığı üzere dinde, ölü bedeni kirli kabul edilmekte, onun toprakla temas etmesi halinde toprağı kirleteceğine inanılmaktadır. Bu işlemden sonra, birkaç erkek beton blokların üzerine kürekle toprak atar. Bu arada bazıları, yanlarında getirdikleri gül suyu şişelerini, toprağın üzerine döker. Atılan toprakla, mezar yerden çok hafif yükselir. Kabrin üzerine duman yükselen ateşdân, ölünün fotoğrafı ve beyaz gül konulur. Ayrıca kadınlar, yanlarında getirdikleri tüsüleri yakarak kabrin üzerine koyarlar. Böylece defin işlemi tamamlanmış olur.

---

⁸⁸ Nîknâm, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, ss. 80-81.

⁸⁹ Alipûr, *Dâdgâh-ı Çem*, s. 66.

Fotoğraf 4-5: Tahran’da bir ölünün gömülmesi (M. Emin Sular, 2014).

Gömme sırasında veya sonrasında orada bulunan ölünün yakınlarından hiçbiri üzüntülerini dile getirme adına ağlamaz. Zerdüşti gelenek, ölü için ağlamayı yasaklar.⁹⁰ Zerdüştilerin bu kurala uymada hassas olduğu görülmektedir.

Yezd gibi yerlerde kadınlar kabre su serper, şimşir ve mersin ağacı dallarını da bırakırlar. Bundan sonra *Avesta*’dan “*Bütün ölülerin temiz ruh ve fraveherlerine selam olsun.*” anlamına gelen cümleyi söyler ve üç defa *Eşimvehû* duasını okurlar.⁹¹ *Eşimvehû* dua metni ve tercümesi şu şekildedir : “*Eşimvehû vehîştîm estî uştâ estî ehmâyî hiet eşâyî vehîştâyî eşîm.*” *Doğruluk, en güzel iyilik ve mutluluğun esasıdır. Mutlu olan kişi, en doğru olanı isteyendir.*⁹²

Defin işlemi bittikten sonra, cenaze törenine katılanlar, mezarlığın karşısında Zerdüştilere ait olan etrafı yüksek duvarlarla çevrili, bahçesinde büyük ağaçların olduğu merkeze gider, salonda otururlar, Tahran Zerdüştiler Meclisi Başkanı, kürsüde kısa bir konuşma yapar. Konuşmasında ölü hakkında bilgiler verir, ölünün ruhu için yapılacak *Üçüncü*, *Dördüncü* ve *Porsî Törenlerinin* zamanını ve yerini belirtir. Cenaze törenine katılanlar bundan sonra otobüse biner, Âdoryan Ateşgedesi’ne dönerler. Burada Ateşgedeye gider, ölü için kutsal ateşin önünde dua eder ve *Avesta* okurlar. Cenaze defninden sonra ateşgedeye gitme rutin uygulamadır.

⁹⁰ Hurşîdyan, *Cihanbîni-yi Eşû Zertoşt*, s. 135.

⁹¹ Nîknâm, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, s. 81.

⁹² *Mecmû’â-ı Sohenrânîhâ-yı Môbed-i Môbedân Rustem Şehzâdî*, Der. Mihrengîz Şehzâdî, s. 26; Menûçehrpûr, *Bidânîm û Serbilind Başîm*, s. 79.

Sonuç

İran’da tarihte farklı birçok defin yöntemi uygulanmıştır. Bu defin şekillerinin uygulanmasında Zerdüşti dinin kirli kabul ettiği ölü bedeninin, tabiatın dört kutsal unsuru olan toprak, su, hava ve ateşin kirletilmemesi gerektiği inancının etkin olduğu görülmektedir. Bunun için cesedin bahsedilen bu unsurlara temas etmeden çabucak yok edilmesi hedeflenmiştir. Tarihte uygulanan defin şekillerinden belki de en ilginç, Sasanilerin son dönemlerinden itibaren öne çıkan ve yakın döneme kadar uygulanan dahme gelmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı dahmeyi terk etmek zorunda kalan Zerdüştiler, bu yöntemin doğruluğunu hala savunmaktadırlar. Günümüzde ölülerini yere gömen Zerdüştiler, cesedin toprakla temas etmemesi için kendilerince farklı metodlar geliştirmişlerdir. Bunun için kabrin içine teneke koyar cesedi de bu tenekenin üzerine bırakırlar. Kabrin üstünü de beton bloklarla örterler. Bu şekilde ölü teneke ile beton blokları arasında toprağa temas etmez. Bundan sonra beton blokların üzerini toprakla örterler.

Tarihte uygulanan defin şekillerinde dikkati çeken husus, ölüden geriye kalan kemiklerin özel yerlerde saklanmasıdır. Bunun, Zerdüşti geleneğindeki âhirzaman inancı ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde kemiklerin saklanması uygulaması artık söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Kur’an-ı Kerim Meali, Haz. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, DİB Yay., Ankara 2014.
- Adam, Baki, “vd.”, *Dinler Tarihi*, I. Baskı, Grafik Yay., Ankara 2015.
- Alipûr, Nesim, *Dâdgâh-ı Cem*, I. Baskı, Neşr-i Semîra, Neşr-i Semira, Tahran 1384/2005.
- Amûzgâr Jale ve Ahmet Tefzilî, *Usture-i Zindigi-yi Zerdüşti*, Çâp-ı Behmen, Tahran 1370/1991.
- Âştîyânî, Celaleddîn, *Zertoşt*, VIII. Baskı, Şirket-i Sihâm-ı İntişâr, Tahran 1381/2002.
- Birûnî, Ebû Reyhan, *Maziden Kalanlar*, Çev. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2011.
- Boyce, *A History of Zoroastrianism*, I. Baskı, Leiden 1975.

- _____, *Diyanet-i Zertoştî der Dûrân-ı Mutehhir*”, Feridun Vehmen (ed. ve Farsçaya çev.) *Diyanet-i Zertoştî*, (I. Baskı, Tahran: Neşr-i Sâlis, 1386/2007).
- Fraveşî, Behrâm, *Cihân-ı Fraverî*, III. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1388/2009.
- Garthwaite, Gene R., *İran Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkilap Kitapevi, İstanbul 2011.
- Herodotos, *Herodotos Tarihi*, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2013.
- Heyderî, Melika ve Rıza Mıhrâferin, *Yeşt û Hişt*, I. Baskı, Şirket-i Çâp-ı Hevâcî, Tahran 1394/2015.
- Hurşîdyan, Erdeşîr, Pâsoh bı Porseşhâ-yı Din-i Zertoştîyân, İntişârat-ı Fraveher Tahran, 1387/2008.
- _____, *Cihanbîni-yi Eşû Zertoşt*, II. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1387/2008.
- _____, *Endişe der Taht-ı Cemşîd*, Çâp-ı Ferâyen, Tahran 1392/2013.
- _____, *Zîbaşînâsi-yi Reng der Âyînhâ-yı İran-ı Bastân*, Şirket-i Çâp-ı Hevâcî, 1394/2015.
- Kaderdân, Mihrdâd, *Costarî der Âyîn-i Zertoşt*, I. Baskı, İntişârat-ı Rahşîd, Şiraz 1386/2007.
- Mazdapûr, Ketayûn, *Zertoştîyân*, Defter-i Pejûheşhâ-yı Ferhengî, Tahran 1382/2003.
- Mecmû'a-ı Sohenrânîhâ-yı Môbed-i Môbedân Rustem Şehzâdî*, Der. Mihrengîz Şehzâdî, Sazmân-ı Çâp-ı Hevâcî, Tahran, 1380/2001.
- Menûçeherpûr, Menûçeher, *Bîdânîm û Serbilund Başîm*, IV. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1390/2011.
- Nîknâm, Korûş, *ez Nûrûz tâ Nûrûz*, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1392/2013.
- Pûrrustemî, Ferâmerz, *Encümen-i Zertoştîyân-ı Tahran*, I. Baskı, İntişârat-ı Fraveher, Tahran 1387/2008.
- Ramazanhâni, Sıdîkî, *Ferheng-i Zertoştîyân-ı Yezd*, I. Baskı, Subhân-ı Nur, Yezd 1387/2008.

